

7. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. — 1994. — № 4–5. — С. 45–50.
8. Суперанская А. В. Аппелятив -онома // Имя нарицательное и собственное. — М. : Наука, 1978. — С. 5–34.
9. Чистяков Н. И. О присвоении антропонимических и топонимических названий в терминологии // Научно-техническая терминология. — 1991. — Вып. 5. — С. 17–19.
10. Forensic Psychology Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uplink.com.au/lawlibrary/Documents/Docs/Doc>.
11. List of mental disorders [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mental_disorders.

УДК 811.11, 37, 373 -116

Р. І. Дудок, Л. Ф. Борсук
(Львів)

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ТА СМИСЛОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ: MARKET, CAPITAL, CREDIT

Стаття присвячена аналізу структурної будови, семантичним особливостям та функціонуванню економічних термінів. Особливу увагу зосереджено на поясненні узагальненої природи економічного терміна, механізму породження та кореляції його численних смислів. Використана методика „значення-смісл” дала змогу виокремити стабільні інваріантні компоненти у системі мови та змінні смисли у системі мовлення.

Ключові слова: *інваріантне значення, змінні смисли, семантичні особливості терміна, структурно-семантичний потенціал терміна.*

Статья посвящена анализу структурной композиции, семантическим особенностям и функционированию экономических терминов. Особое внимание сосредоточено на объяснении обобщающей роли экономического термина, его механизмам корреляции и формирования смыслов. Используемая методика „значение-смысл” дала возможность выделить стабильные инвариантные компоненты в системе языка и переменные смыслы в речи.

Ключевые слова: *инвариантное значение, переменные смыслы, семантические особенности термина, структурно-семантический потенциал термина.*

The article deals with analysis of structural composition and functioning of the economic terms, its semantic peculiarities. Special attention has been focused on the research of the generalized nature of the economic terms and the mechanism of correlation and appearance of numerous senses. The applied method "meaning –sense" enabled to single out the constant invariant components in the system of language and changeable senses in speech.

Key words: *invariant meaning; changeable senses; the semantic peculiarities of the term; the structural semantic potential of the term.*

Постановка проблеми та її визначення. Вивчення семантики як одного із найактуальніших напрямів сучасних учень базується на семантичних компонентах вихідної одиниці. Цей принцип покладений в основу багатьох сучасних підходів дослідження дозволяє по-новому розглянути семантико-структурні особливості терміна, його функціонування та закономірності утворення.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексного висвітлення смислотвірних процесів у термінологічній лексиці англійської мови економіки. Розвиток науки позначається зростанням обсягу знань, що фіксується та передається за допомогою функціонування мови. В останні роки у зв'язку з інтенсивними економічними змінами багато термінів цієї сфери, активно вживаються у різних терміносистемах. Як наслідок цього деякі ключові економічні терміни не лише часто вживаються самі по собі, але й проявляють потужний семантичний *словотвірний потенціал – комплексна системотвірна одиниця, яка формує сукупності дериватів, мотивованих тим самим знаком у процесах термінотворення (розрядка наша).*

Метою цієї статті є дослідження економічних термінів: *market, capital, credit* та вивчення їх семантики на основі аналізу словникових статей авторитетних англомовних тлумачних та галузевих словників. Дослідження термінів у ракурсі їх семантичної структури за лексикографічними джерелами є важливим та повноцінним для з'ясування процесів розвитку мови, зокрема, її термінологічної лексики.

Завдання нашого дослідження полягає у комплексному вивченні обраних термінів із залученням методів словникових дефініцій та „значення-смісл”, які дозволяють, по-перше, виокремити із численних вживань термінів семантичний стабільний інваріант, по-друге, виявити смислотвірний потенціал терміна.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. У термінологічних працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В. П. Даниленка, І. С. Квітко, Н. Ф. Клименко, Е. Ф. Скороходька, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, А. Д. Белової, Л. Ф. Омельченко, А. В. Суперанської, С. О. Гурського, Б. Бікс, П. Гундріх, Д. Мелінкофа та інших, які присвячені проблемі вивчення терміна, з'ясовуються семантична природа терміна, та його смислотвірний потенціал.

Окрім згаданих дослідників структурно-семантичний потенціал терміна, його смислотвірна парадигма є також зацікавленням лінгвістів, як: А. С. Герд, М. Н. Володіна, С. Л. Мішланова, В. Н. Прохорова, Т. Л. Канделакі та ін.

Останнім часом спостерігається, що дослідники терміна відходять від традиційного екстралінгвального трактування його значення та зосереджуються на з'ясуванні інтралінгвальної сутності як смислового компонента системи мови.

Опираючись на філософський постулат про єдність форми і змісту, де жодна форма не може мати одночасно двох і більше різних змістів, вважаємо, що одна і та сама термінологічна одиниця може вживатися у різних ситуаціях, відповідно актуалізуючи одну із своїх семантичних диференційних ознак (СДО).

У наведеному вище постулаті вбачається відхід від екстралінгвального підходу трактування терміна та спроба виокремлення із численних вживань терміна семантичного інваріанта, як стабільного інтралінгвального компонента.

Введення поняття *інваріанта* у лінгвістичній аналіз, на наш погляд, є засобом глибшого пізнання як системи мови так і її структури, оскільки оперування інваріантом дозволяє раціонально пізнати сутність досліджуваного терміна.

Так, В. М. Солнцев визначає інваріант як „те загальне, що об'єктивно існує у класі відносно однорідних предметів та явищ як ідеальний об'єкт, який можна використати для вивчення за-

гальних властивостей цього ряду предметів і будь-якого предмету, який входить у цей ряд” [11, с. 241-215].

Тобто визначення інваріанта як стабільного компонента у значенні терміна дає можливість з’ясувати весь його структурно-семантичний спектр.

Разом із Р. А. Будаговим вважаємо, що в мові завжди існує взаємодія форми і значення як центральне питання у науці про мову, адже історія будь-якої науки оперувала переважно двома типами відношень: новий зміст у новій формі і новий зміст у старій формі. У деяких наукових напрямках виникає і третій підхід: старий зміст у новій формі [1, с. 255], тобто „старий зміст у новій формі” розуміємо як той самий семантичний компонент інваріант, який репрезентує низку ознак, виокремлених шляхом співставлення з іншими предметами, об’єктами.

Традиційно англійські тлумачні словники як і більшість лексикографічної довідкової літератури подають лише численні різні дефініції слова чи терміна, що зрештою і є їх головним завданням. Ми ж ставимо собі за мету зрозуміти звідки усі ці різні змісти виникають, як їх розрізнити, та як вибрати належне трактування терміна у тій чи тій мовленнєвій ситуації.

Матеріалом дослідження слугували 4 авторитетні, британські / американські словники та словник економічної термінології В. Е. Коломойцева (див. Список словників), де проаналізовано семантику обраних термінів, вивчено їх термінотвірні процеси.

Так, термін „*market*” описується як:

(n): 1. *Open space or building where food products or goods are bought and sold-ринок, базар як місце чи будівля, де здійснюється продаж або купівля продуктів чи товарів;*

2. *shop or store, esp. one where food products are sold: a fish market-магазин, де продаються продукти – рибний магазин;*

3. *region or country where commodities can be bought or sold – the foreign market – регіон або країна, де товари можуть купуватися або продаватися; зовнішній ринок.*

Практично перші три окремо подані дефініції „*market*”, шляхом їх узагальнення, можна звести до спільного інтегрального змісту – *space or building where food products or goods are bought and sold* - як спільного узагальненого компонента, тобто – „*місце торгівлі*”, як його семантичний інваріант.

Дж. Лайонз так і зауважує, що здебільшого слово має якесь центральне значення, від якого утворюються інші. і ми можемо розпізнати, або уявити собі певні зв'язки між кожним із цих значень і прозорим центральним значенням [10:161:23]. Однак, які це саме семантичні кореляції між ними та який мовний механізм лежить в основі утворення різних значень спробуємо з'ясувати проаналізувавши решту словникових дефініцій „market”.

Отже, завдяки наявності інтегральної семи (4): *trade and commerce – торгівля та комерція*, вона від стартового значення переходить в інші спеціальні сфери, *a specified service or commodity: the grain market – зерновий ринок*; (5) *demand (for a commodity) – попит на товар. – There is very little market for such goods today. – Дуже малий попит на ці товари сьогодні.*

Зауважимо, що, аналізуючи значення терміна, намагаємося пояснити саме його актуальний смисл шляхом СДО у новому узусі, залучаючи семи які не актуалізувалися у первинному значенні.

В наше завдання входить з'ясувати не те, чим вирізняються одне значення від одного, а виокремлення та опис інтегрального компонента що є між цими значеннями, тобто відповісти на запитання: чому зовсім різні змісти позначаються одним і тим самим словом?, скажімо у нашому випадку трансфер від *market – „ринку“* як: „місця чи будівлі для торгівлі“ до *market – „ринку“* – „процесу самої торгівлі“ і далі до *market – „ринкової ціни чи вартості товару“*.

Логічно може виникнути запитання: звідки беруться такі різні значення, та як розкрити мовний механізм і процес їх утворення?

З метою дати відповідь на поставлені запитання проаналізуємо наступні дефініції (6) *rate or value (of a stock or commodity) – ринкова ціна, вартість товару*; (7) *state of trading; an active market*; (8) *available supply of a specified service or commodity*; (9) *stock market – стан торгівлі; постачання товарів; фондова біржа, тощо*, де знову ж таки виявляємо присутність узагальненої ознаки, за визначенням Ю. О.Карпенка [7, с. 23], інтенціоналу як змістового ядра значення терміна, а саме, *market – „рух цін та товару” на ринку*.

Тут є доцільним навести гіпотезу, Дж. Катца, за якою будується модель семантичного інваріантного компонента, яка полягає у

тому, що комуніканти, розуміє смисл будь-якого терміносполучення з –поміж великої їх кількості, виконуючи операцію об'єднання (генералізації) смислів [8, с. 81]. Саама таку операцію побудови складного цілого із смислів, на наш погляд, здійснює спільний семантичний компонент який лежить в основі самого механізму породження різних смислів.

У процесі діяльності носії мови пізнають все нові і нові об'єкти та їх ознаки. За законами філософії суть предметів пізнається через їх співставлення та зв'язки з іншими подібними предметами, а також через протиставлення з різними об'єктами. Адже для протиставлення недостатньо, щоб об'єкти були різними, необхідно щоб вони мали щось спільне, мали „основу протиставлення”. Ознаки, за допомогою яких об'єкти розрізняються услід за Н. С.Трубецьким називаємо смислорозмежувальними опозиціями [12, с. 38].

Потенційне утворення різних сем та нейтралізація інших збільшує смислотвірну потужність терміна і, виявляє його функціональні можливості інваріантного значення.

Як доказ того, що той самий термін „кочує“ з однієї терміносистеми до іншої, притому зберігаючи певну чи (певні) спільні ознаки з первинним значенням проаналізуємо наступний термін „*capital*”: (1) *city or town in which is located the official seat of government of a country* – головний (тут столиця держави); (2) *capital letter* – велика літера, де чітко простежується спільна сема – „головний”, „важливий” у порівнянні з іншим містом, яке не є столицею (головним), або буквою слова, що не є великою; далі спеціальне (3) *total amount of money or property owned or used by a corporation or individual* - загальний капітал, яким володіє корпорація або окрема особа; де смислорозмежувальна ознака „важливість” розкриває зміст нового вживання саме у протиставленні з іншим, позбавляє його дифузності та надає йому чіткості. На підтвердження вищенаведеної думки наведемо висловлення академіка В. В. Виноградова, який зазначав, що будь – яке значення, якщо воно дійсно існує у мові, безперечно поляризується у протилежності [2, с. 42].

Оскільки загальна ознака є незмінною, стабільною у поєднанні з іншими ознаками, то значення співвіднесеного терміна „*capital*”

залишається інваріантним, а його смисл може змінюватися з кожним його послідовним співвіднесенням.

Так, „*capital*“ (4) *wealth in any form used or available for use in the production of more wealth* – *капітал (багатство)* у будь-якій формі наявний для використання та примноження більшого багатства, де у термінологічному понятті „*capital*“ наявна узагальнена абстрагована ознака, яка закріплена у значенні як компонент його семантичної структури, та яка у процесі вербалізації знань на основі текстової інформованості терміна, за С. Д. Кацнельсоном, називає елементарне змістове поняття [9, с. 109].

Зазначимо, що саме текстова інформативність терміна формує низку ідентифікованих, диференційних і комунікативних ознак, що реалізують семантичний потенціал терміна.

Опираючись на розроблену у лінгвістиці концепцію „значення-смысл“ (від G. Frege до С. О. Гурського) [13, с. 362], [4, с. 14]; смисл розуміємо як поєднання узагальненого абстрактного інваріантного значення семантичної диференційної ознаки (СДО) з одним із маркованих змінних понять.

С. О. Гурський у своїх працях „семну структуру трактує“ як низку організаційних сем, що складають інваріантне значення [5, с. 52]. Суть зазначеної методики полягає у послідовному сполученні семи інваріантної диференційної ознаки вихідного поняття, зафіксованого у знаковому значенні з різними поняттями у контексті, які власне й утворюють відповідно різні смисли. Бо якщо вважати *credit*¹ – *faith, trust* – *віра, довір'я*; іншим від *credit*² – *reputation* – *пенуація*; чи *credit*³ – *esteem, prise* – *похвала*, то постає запитання: чому вони номінуються тим самим словом „*credit*“. Очевидно тому, що між ними є узагальнена спільна сема „віра“, „довір'я“ як до людини, так і до оцінки її дій. Тобто, відповідь знаходимо в узагальнюючій природі слова та його універсалізації.

За твердженням А. Вежбицької, будь-який концепт, закодований у тій чи іншій мовній одиниці, може бути представлений у вигляді певної мовної конфігурації, елементарних смислів, котрі семантично неподільні та універсальні [3, с. 16]. З урахуванням викладеного вище, перейдемо до детальнішого аналізу словникових дефініцій терміна „*credit*“: (1) *belief in or reliance on the truth of something; faith; trust* – *віра, довір'я*; (2) *influence or authority*

derived from one's reputation or character – добре ім'я, репутація; a man of credit – шанована людина тощо.

Шляхом узагальнення цих двох описів простежуємо, що спільний семантичний компонент – „довір'я” легко виокремлюється у низці смислів саме завдяки інтегральній семі, як це спостерігаємо у наступних описах (3) *quality or state of being worthy of belief or trust – честь, заслуга, хвала; to her credit she is never late – до її честі вона ніколи не запізнюється;* (4) *favourable estimation of one's character; good reputation; esteem – вплив, значення; добра репутація;* (5) *honor or commendation due for some action or quality; praise. She deserves credit for the success of the party – похвала за певні дії. Вона заслуговує похвали за успіх цієї партії.*

Таким чином, термін „credit” в його 3; 4; 5 дефініціях так само володіє семантичним інваріантним ядром, а саме „честь, похвала”, яке забезпечує його розуміння у кожному новому лексико семантичному оточенні. Це семантичне ядро зберігає стабільність, незмінність щодо численних мовленнєвих ситуацій, та забезпечує взаєморозуміння комунікантів.

У більшості випадків значення терміна базується на загально-мовній лексиці, яка набуває у спеціальному узусі термінологічного смислу. Такий смисл розглядається дослідниками як „змінний” зміст слова у мовленні на відміну від його відносно „незмінного” змісту інваріанта у мові.

У сучасних семантичних теоріях доволі активно функціонує термін „концепт”, (А. Вежбицька та ін.), яким оперують у різних галузях людського знання та вважають, що термін „концепт” є синонімом до терміна смисл. В. Г. Зусман також ототожнює „концепт” із смислом, вважаючи, що смисл значною мірою розкриває суть терміна „концепт” [6, с. 17]. Проведений аналіз описів терміна „credit” засвідчує, що узагальнений компонент функціонує як семантичний диференціал та виконує смислорозмежувальну роль у низці численних об'єктів/понять.

Так, (7) *credits – acknowledgements for work done – похвала, визнання за виконану роботу;* (8) *trust or confidence in a person's or firm's ability and intension to meet financial obligation – довіра особи з бок у фірми виконувати фінансові операції; to sell or buy on credits – продавати та купувати в кредит. (9; 10) – in financial*

matters – у фінансових справах; *to offer credit* – пропонувати кредит; *to take credit for smth* – брати кредит на щось, тощо, де диференційна сема „*faith*” or „*acknowledgement*” (person or action), яка входить у склад інваріантного значення, спрямовує „*credit*” на послідовне диференціювання понять у різних системах, „породжуючи” різні його смисли.

Традиційне тлумачення значень через порівняння різних, а не тотожних понять на підставі спільної ознаки диференціації не дає змоги виокремити інваріантне значення терміна, оскільки воно підмінюється іншими ознаками цього поняття, пор.: *capital city*; *capital letter*; *capital owned by corporation*, etc. – столиця (місто); велика літера; капітал корпорації, які дійсно є різними і не мають на перший погляд нічого спільного.

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних висновків:

1. Виявлення та виокремлення стабільного інваріантного компонента веде до глибинного аналізу та розуміння численних вживань терміна.

2. Застосування методу семантичних опозицій та методики „значення-смысл” дало можливість розмежувати різні змісти термінів на два різнопланових компоненти: а) стабільні інваріантні, що відносяться до парадигматики мови, тобто складають його інваріантне значення, і б) змінні у синтагматиці мовлення, що породжують різні смисли вживання терміна у мовленнєвих актах.

3. На наш погляд, фаховий терміна слід розглядати через призму його стабільного інваріанта та низку елементарних змінних сем/семантичних компонентів.

4. Застосована у статті концепція „значення-смысл” дала можливість виокремити інваріантне значення терміна, так би мовити, у „чистому вигляді, без домішок контексту.

Підсумовуючи викладене ми глибоко переконані, що із подальшим розвитком економічних наук смислотвірний потенціал досліджуваних термінів буде зростати за рахунок термінологізації загальноновживаної лексики, а визначення інваріанта та його семної структури дозволить комунікантам адекватно розуміти тлумачення та функціонування нових термінів у різних сферах наук.

Перспективу таких досліджень, вбачаємо у подальшому вивченні семантичної структури та словотвірного потенціалу фахового терміна шляхом виокремлення його інваріанта та смислів, простеження їх конотативного наповнення, виявлення функціонального потенціалу в інших гуманітарних та природничих текстах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Будагов Р. А. Новые слова и значения / Р.А.Будагов // Человек и его язык. - М., МГУ, 1976 – 283 с.
2. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. - № 5. – М., 1953 – 230 с.
3. Вежбицкая А. Язык, культура, познание / А. Вежбицкая – М. : Русские словари. – 1996. – 411 с.
4. Гурський С. О. Значення і смисл слова / С. О. Гурський // Іноземна філологія. – Вип. 34. – Львів. – 1974 – С. 3-18.
5. Гурський С. О. Значення слова і термін / С. О. Гурський // Іноземна філологія. – Вип. 26. – Львів. – 1976. – С. 28 – 34.
6. Зусман В. Г. Концепт в системі гуманітарного знання / В. Г. Зусман // Вопросы литературы. -№ 2. – М. – 2003. – С. 3-29.
7. Карпенко Ю. С. Вступ до мовознавства / Ю. О. Карпенко – Київ, Одеса – Либідь – 1991 – С. 278.
8. Katz J. J., Fordor J. A. The structure of semantic theory / Jerrold Katz // Language. – 1963. – V. 39, – No. 2. –P. 39-48.
9. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение / С. Д. Кацнельсон – М.-Л., 1965. – 110 с.
10. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика / Дж. Лайонз – М., 2003. – С. 294-299.
11. Солнцев В. М. К вопросу о семантике или языковом значении / В. М. Солнцев // В кн. : Проблемы семантики. – М., - Наука –1974. – 175с.
12. Трубецкой Н. С. Основы фонологии / Н. С. Трубецкой –М., 1960. – 372 с.
13. Фреге Г. Смысл и денотат / Г.Фреге // Семиотика и информатика. – М. - Изд-во иностр.лит. 1983. – С.14.

СПИСОК СЛОВНИКІВ ТА СКОРОЧЕНЬ

- Коломойцев В.Е. Універсальний словник економічних термінів / В. Е. Коломойцев –К., Молодь - 2000 -384 с.

- Scribner Dictionary by William D. Harsey, Editional Director, Mission Hills. – California. Macmillian Publishing Company – 1986.
 - Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Albert Sidney Hornby. – Oxford : Oxford Press, 2001. – 792 p.
 - Oxford Illustrated Dictionary/ ed.by J. Coulson, C.T. Carr. – London : Asmen House – Oxford University Press. – 1962. – 976 p.
 - Longman Dictionary of Contemporary English /ed. by Smith F. –London : Harlow and Pitman Press, 1996 - 1303 p.
- СДО – семантико-диференційна ознака.

*О. Л. Клименко
(Запоріжжя)*

СЕМАНТИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Розглядаються особливості семантичної інтеграції запозичень, які позначають світ тварин, в лексико-семантичну систему англійської мови. Виявлено семантичні модифікації запозичених одиниць, досліджено їх словотворчу та фразотворчу активність в англійській мові.

Ключові слова: запозичення, інтеграція, семантична еволюція.

Рассматриваются особенности семантической интеграции заимствований, называющих животных, в лексико-семантическую систему английского языка. Изучаются семантические модификации заимствованных единиц, их словообразовательная и фразовая активность в английском языке.

Ключевые слова: заимствование, интеграция, семантическая эволюция.

The article focuses on semantic integration of zoonimic borrowings in Modern English. The semantic modifications of zoonimic loan words, their word-building and phraseological activity in Modern English are under study.

Key words: borrowing, loan word, integration, semantic evolution.

Загальновідомо, що мова – це динамічна система, характерні риси якої рухливість, прагнення до вдосконалення та розвитку. Як будь-яка мовна система, англійська мова розвивається як за